

Gerold Walser, *Römische Inschriften in der Schweiz*, Bern, Verlag Paul Haupt; I. Teil: Westschweiz, 1979, 257 p.; II. Teil: Nordwest- und Nordschweiz, 1980, 295 p.; III. Teil: Wallis, Tessin, Graubünden, Meilensteine aus der ganzen Schweiz, 1980, 200 p.

Profesorul elvețian Gerold Walser este astăzi un cunoscut veteran al studiilor romane. Un timp arheolog al orașului Berna, el a acordat o atenție specială epigrafiei latine și drumurilor alpine din antichitate¹. Culegerea de inscripții prezentată acum se înscrie ca o contribuție importantă la promovarea studiilor clasice și îndeosebi a epigrafiei, dar o contribuție de o factură specială.

Cartea a fost concepută spre a folosi *țineretului*, spre a-i înlesni apropierea de acest domeniu dificil al istoriei antice²; „o ediție de studiu“, cum o definește autorul, pentru elevi și studenți. Ca atare, ea nu cuprinde totalitatea inscripțiilor antice din Elveția, cunoscute pînă în prezent; au fost omise deliberat numeroasele fragmente „nesemnificative“, prea distruse, ilizibile sau stereotipe, precum și toate inscripțiile astăzi dispărute. Rămîn însă toate piesele semnificative, importante prin conținut, formă, grafie etc. Este tocmai materialul adecvat demersului enunțat — cu totul, 322 de texte. Dar finalitatea didactică nu înseamnă deloc o diminuare a rigorii științifice specifice domeniului, chiar dimpotrivă. Condițiile grafice excelente se cer remarcate și ele constituie un element prețios pentru asemenea publicații.

Gruparea materialului în trei volume s-a făcut în funcție de numărul epigrafelor luate în considerare³ și nu după împărțirea teritoriului de astăzi al Elveției între diferitele provincii romane de odinioară⁴. Fiecărei inscripții îi sînt acordate două pagini. Pe pagina din stînga apar toate datele necesare: numărul curent, tipul inscripției, descrierea și istoricul ei, locul de descoperire, locul de păstrare, dimensiunile (piatra, cîmpul inscripției, literele). Urmează textul latin, traducerea în limba germană, comentariul epigrafico-istoric și, în sfîrșit, bibliografia piesei. Pe pagina din dreapta, o fotografie de foarte bună calitate a inscripției respective. În aceste condiții, descrierea și istoricul ei, locul de păstrare și caracterul inscripției (și aici, volumul III cuprinde un tabel general). Pentru miliarii s-a alcătuit un tabel de concordanțe aparte, care mai indică împăratul care a ridicat miliarul și punctul de la care se face măsurătoarea cuprinsă în text.

Fiecare volum are la sfîrșit o listă bibliografică și indici organizați pe categorii (volumul III cuprinde și indici pentru întreaga carte). În sfîrșit, un tabel detaliat de concordanțe menționează la fiecare număr curent: poziția din alte culegeri de inscripții, locul de descoperire, locul de păstrare și caracterul inscripției (și aici, volumul III cuprinde un tabel general). Pentru miliarii s-a alcătuit un tabel de concordanțe aparte, care mai indică împăratul care a ridicat miliarul și punctul de la care se face măsurătoarea cuprinsă în text.

Subliniem faptul că tot aparatul critic este redus la minimum și prezentat în forma cea mai abreviată cu putință. El dă lămuriri, nu interpretări. Astfel, cititorul se poate orienta rapid și primește toate informațiile științifice necesare, fără a fi încărcat însă cu amănunte de strictă specialitate. Pentru comentarii detaliate se trimite la publicațiile anterioare. Paleografia inscripțiilor nu este deloc

¹ G. Walser, *Die römischen Strassen in der Schweiz*, I: *Die Meilensteine*, Bern, 1967.

² Lămuriri cuprinse în prefața la vol. I.

³ 113 în volumul I, 135 în volumul II și numai 75 în volumul III (care cuprinde însă și indici generali).

⁴ Pentru această problemă, vezi *Führer durch die römische Schweiz*, Zürich-München, 1973, p. 9.

discutată. Nu trebuie neglijat nici formatul de buzunar al cărții, ales deliberat pentru a servi comod și vizitatorilor de muzee. Alături de scopul didactic, lucrarea răspunde și unei rațiuni turistice.

Totuși, cartea lui Gerold Walser capătă și o importanță științifică imposibil de neglijată. Și nu numai datorită formei riguroase de prezentare. Ea constituie chiar pentru specialiști un instrument de lucru accesibil și bine întocmit pentru cea mai semnificativă și valoroasă parte din patrimoniul epigrafic elvețian, astăzi când vechile culegeri sînt greu de găsit sau depășite⁵, iar publicarea unui nou corpus nu a demarat încă.

Textele alese se înșiruie de-a lungul întregii epoci romane în Elveția de astăzi (sec. I-IV e.n.). Bogăția informației cuprinse este impresionantă. Culegerea oferă și un tablou complex al civilizației locale în antichitatea clasică surprinzînd toate aspectele ei (organizarea administrativă și militară, evenimentele politice, viața economică, activitatea corporațiilor, administrația locală, cultele etc.). Își găsesc ecuiventa oglindire activități constructive, instituții și obiceiuri locale sau aduse de diferiți coloniști, nivelul cultural al societății, aspecte sociale cotidiane. Dintre aparițiile mai insolite se remarcă o fabrică (nr. 273) și un *sphaeristerium* (nr. 111), un colegiu de medici et profesores la Aventicum (nr. 77), un *causidicus* în două orașe, decedat la abia 19 ani (nr. 45) sau funcția de *praefectus arcendis latrociniiis* (nr. 47), atestată numai la Noviodunum (azi Nyon). Surprinde prezența masivă a indigenilor celți: toponimia și antroponimia autohtonă reprezintă un procentaj important, de asemenea este vizibil fenomenul de *interpretatio Romana*. Numeroși autohtoni necetățeni utilizează — chiar defectuos — onomastica latină și primesc modul de viață roman. Toate dovedesc romanizarea profundă a acestor ținuturi în antichitate. Din inscripții se întrevește și aportul diferitelor grupuri de coloniști la constituirea romanității alpine. Lipsesc cu desăvîrșire inscripțiile în limba greacă.

Ne îngăduim doar cîteva mici observații de amănunt asupra unor texte care permit și alte posibilități de lectură sau interpretare. Astfel, în inscripția nr. 18 credem că este vorba de două magistraturi diferite (*aedilis* și *duumvir*). De asemenea, la nr. 184 formula de încheiere este *v(otum) s(olvit) l(ibens) l(aetus) m(erito)*⁶. Dedicantul inscripției nr. 215 pare a se numi mai curînd Avilius decît Aulius, așa cum sugerează și forma literei L⁷. Întregirea piesei nr. 54 ni se pare discutabilă, spațiul disponibil nu îngăduie o reconstrucție grafică adecvată. Stela funerară de la nr. 37 este dublă — amănunt ce poate sugera (împreună cu numele Billica) o relație cu coloniști din Mauretania⁸. Dacă în textul nr. 51 se poate citi *primus curator*, atunci piesa cîștigă un element prețios de datare⁹. Despre inscripția nr. 83 din Aventicum credem că poate fi datată înainte de ridicarea așezării la rang de colonie, deci pe la mijlocul sec. I e.n., căci *incolae Aventicensis* își aleg patron un senator, iar negocierea tranzacției o face nu magistratul superior, ci un *sevir Augustalis*. În sfîrșit, despre formula în *honorem domus divinae* (nr. 70, 129, 141) nu se mai poate afirma că datează abia din epoca Severilor, odată ce este întîlnită în Dacia încă din vremea lui Traian¹⁰.

Apărută într-un moment dificil pentru studiile clasice din lume, merituosă *prolegomena epigraphica* datorată lui Gerold Walser vine să faciliteze accesul tineretului studios la cercetarea inscripțiilor romane. Un asemenea demers, susținut de erudiția și rigoarea specialistului, este necesar și binevenit pentru oricare cultură modernă.

RADU ARDEVAN

⁵ Afară de binecunoscutele volume CIL V, CIL XII și ILS, cităm: Th. Mommsen, *Inscriptiones Confoederationis Helveticae Latinae*, 1854; E. Egli, *Die christlichen Inschriften in der Schweiz*, 1895; E. Howald, E. Meyer, *Die römische Schweiz*, 1941; F. Staehlin, *Die Schweiz in römischer Zeit*, 1948. Mai există numeroase lucrări speciale.

⁶ În ultimul rînd se disting clar cei doi L.

⁷ Pentru Avilius, cf. H. Daicoviciu, I. Piso, în *ActaMN*, XIII, 1976, p. 96.

⁸ Cf. IDR III 1, 172.

⁹ Pentru semnificația cronologică a termenului *primus*, vezi: *AnnÉp.* 1960, 158; H.—G. Pflaum, *Les fastes de la province de Narbonnaise*, Paris, 1978, p. 195. Statutul localității confirmă această presupunere (*conventus Helveticum*).

¹⁰ H. Daicoviciu, în *Tibiscus*, III, 1976, p. 89—94.